

СЕКЦІЯ 5 СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 159.9:364–786–057.36

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Бриндіков Ю.Л., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

У статті порушено проблему психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Проаналізовано різні підходи до визначення понять «реабілітація», «психологічна реабілітація». З-поміж психотерапевтичних методів, які можна використовувати під час проведення психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій, виокремлено раціональну психотерапію, сугестивну психотерапію, наркопсихотерапію, трудотерапію, естетотерапію, арт-терапію.

Ключові слова: психологічна реабілітація, військовослужбовці, учасники бойових дій, психотерапевтичні методи.

В статті затронута проблема психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Проаналізовані різні підходи до визначення понять «реабілітація», «психологічна реабілітація». Серед психотерапевтичних методів, які можна використовувати при проведенні психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій, виділено раціональну психотерапію, сугестивну психотерапію, наркопсихотерапію, трудотерапію, естетотерапію, арт-терапію.

Ключевые слова: психологическая реабилитация, военнослужащие, участники боевых действий, психотерапевтические методы.

Bryndikov Y.L. PSYCHOTHERAPEUTIC METHODS AS THE MEANS OF PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF SERVICEMEN THE COMBATANTS

It is raised in the article the question of psychological rehabilitation of servicemen the combatants. It is analyzed the approaches to the definition of such concepts as «rehabilitation», «psychological rehabilitation». It is emphasized on the rational psychotherapy, suggestive therapy, narcotherapy, work therapy, aesthetic therapy, art-therapy among the psychotherapeutic methods that might be used while conducting the psychological rehabilitation of servicemen the combatants.

Key words: psychological rehabilitation, servicemen the combatants, psychotherapeutic methods.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наразі в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності, комерціалізації суспільства значно ускладнюються процеси адаптації військовослужбовців, учасників бойових дій (комбатантів), в сучасному соціумі. Такий стан речей змушує соціальних працівників, соціальних педагогів та практичних психологів шукати ефективні технології підвищення її ефективності.

Військові події на сході України призвели до переведення армії на професійну основу, підвищення її престижу в суспільстві, стійкого зростання патріотизму особового складу, зміцнення організаційної і духовної єдності, але при цьому виявляються негативні тенденції серед військовослужбовців, учасників бойових дій, особливо в результаті інвалідності, а також під час адаптації до умов мирного життя. Спостерігається активізація негативних

психоемоційних особистісних тенденцій, які сприяють збільшенню негативних соціальних явищ – алкоголізму, наркоманії, проявам суїцидальної поведінки тощо. У цих умовах вкрай важливим є пошук нових шляхів реабілітації військовослужбовців до умов соціуму, що постійно змінюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологічної реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій, стоїть у центрі уваги досліджень зарубіжних (Н. Алаликіної, В. Березовця, О. Жаданюка, Н. Тарабріної, Н. Жуматія, О. Караяні, О. Коржикова та інших) і вітчизняних дослідників (В. Лескова, С. Лисюка, С. Ніколаєнка, Ю. Ярошка та інших).

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз літератури з проблеми психологічної реабілітації військовослужбовців [2; 8; 10; 13; 15] засвідчив наявність значної кількості результатів багатопланових досліджень,

присвячених вивченню психологічної реабілітації, однак попри це відзначається складність, суперечливість і недостатність концептуальних та методологічних розробок цього психологічного феномену.

Формулювання цілей статті – розкрити особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій, і визначити можливості психотерапевтичних методів у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Враховуючи той факт, що в Україні до 2014 року у військовослужбовців не було практики участі в бойових діях, відповідно у фахівців з психологічної допомоги (психологів, психіатрів, психотерапевтів, реабілітологів, соціальних працівників) також був відсутній практичний досвід організації і проведення реабілітації. Для аналізу і розуміння проблеми психологічної реабілітації комбатантів розпочнемо з уточнення основних понять. Згідно із законом України «Про реабілітацію інвалідів» [7] реабілітація є системою медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення.

До сьогодні немає єдиноприйнятого визначення терміну «реабілітація». Це пов'язано з наявністю різних наукових підходів. Так, у медичному, соціально-економічному розумінні термін «реабілітація» розглядають як «комплекс заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму і працездатності хворих та інвалідів» [4, с. 124]. Дослідники переконані, що термін «реабілітація» отримав міжнародне визнання після Першої світової війни, коли з'явилося багато інвалідів війни, для яких відкривались спеціальні госпіталі, де широко використовувалися різні методи відновлювального лікування.

На основі вивчення публікації В. Мясичева встановлено, що реабілітація передбачає перебудову системи відносин особистості й пристосування її до цих важливих сторін життєдіяльності [14]. Цікавим вважаємо трактування реабілітації М. Кабановим, який наголошує, що це система різних заходів, спрямованих на запобігання розвитку патологічних процесів, які призводять до тимчасової або стійкої втрати пра-

цездатності, а також на раннє і ефективно повернення людини в суспільство, до суспільно корисної праці [8].

У рамках поняття «реабілітація» розрізняють різні її види – психологічну, професійну, соціальну, акмеологічну та їхні різновиди – соціально-психологічну, психолого-педагогічну, психолого-акмеологічну тощо. У контексті нашого дослідження зупинимось на розгляді психологічної реабілітації, оскільки саме цей вид найчастіше використовують під час проведення соціальних, медичних і професійних заходів. На законодавчому рівні психологічну реабілітацію трактують як систему заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості [7].

Загалом, психологічна реабілітація є «психічним відновленням колишньої орієнтації після ситуацій, які спричинили почуття тривожності і страху» [1, с. 27]. У своєму дисертаційному дослідженні В. Березовець визначає психологічну реабілітацію як «процес повного або часткового повернення особистості до психічного здоров'я за допомогою психологічних методів впливу» [2, с. 77]. Психологічну реабілітацію, як аспект соціально-психологічної адаптації, розуміють як допомогу особистості на всіх етапах формування нової системи значущих відносин: від виникнення первинного розладу й усвідомлення у формі негативно значущих відносин до формування позитивно значимих відносин особистості до себе як частинки світу в минулому, сьогоденні і майбутньому [1].

Доволі цікаво розуміє психологічну реабілітацію О. Караяні. Дослідник переконаний, що це діяльність, здійснювана суб'єктами психологічної роботи, спрямована на відновлення психічних функцій, особистісних властивостей і системи відносин особистості військовослужбовця, що дають йому змогу успішно вирішувати бойові завдання і функціонувати в мирному соціумі. Тобто її об'єктом є особи, які отримали бойову психічну травму, що проявляється гостро або відстрочена в часі [10].

Заслуговує на особливу увагу трактування психологічної реабілітації під авторством В. Попова, який дав найбільш коректне, на нашу думку, визначення – відновлення здатності дисгармонійно розвиненої особистості до нормальної діяльності [15]. Учений запропонував методику психологічної реабілітації під час тривалої вторинної дезадаптації, що передбачає, по-перше, створення умов для очищення психіки від слідів первинної дезадаптації,

по-друге, формування навичок неекстремальної поведінки (точніше актуалізація та вдосконалення старих навичок – Ю.Б.), по-третє, створення умов для саморозкриття життєвих перспектив особистості (неекстремальне планування життя – Ю.Б.).

Повністю підтримуємо думку психологів [10] у тому, що психологічна реабілітація може бути як складовою соціально-психологічної реадaptaції, що стосується організації допомоги особам із симптомами психічних дисгармоній, а може і виступати, як самостійна діяльність, спрямована на відновлення психічних функцій, бойових можливостей і особистісних якостей учасників бойових дій, які отримали бойову психологічну травму, задля їх швидкого повернення у бойовий стрій.

Для розуміння сутності психологічної реабілітації необхідно визначити її співвідношення зі спорідненими видами діяльності. У цьому контексті нам видається евристичною позиція О. Караяні, при якій психологічна реабілітація розглядається як складовий елемент цілісного реабілітаційного комплексу, що містить медичну, професійну, соціальну та психологічну види реабілітації. При цьому названі види реабілітації взаємодіють між собою, утворюючи нові види, наприклад, «медико-психологічну», «професійно-психологічну», «соціально-психологічну» реабілітації. Так, медико-психологічна реабілітація передбачає мобілізацію психологічних можливостей комбатантів у подоланні наслідків поранень, травм, інвалідизації, купіруванні больових відчуттів, психологічну підготовку постраждалих до операцій і в післяопераційний період. Професійно-психологічна реабілітація спрямована на швидке відновлення професійно-важливих якостей поранених, психотравмованих військовослужбовців та інвалідів бойових дій; їх професійну переорієнтацію і перепідготовку, працевлаштування та професійну адаптацію; зняття втоми і відновлення фізичної працездатності. Водночас соціально-психологічна реабілітація орієнтується на створення навколо ветеранів бойових дій реабілітувального соціального середовища. Поряд з реалізацією принципу безбар'єрної архітектури в містобудуванні та транспорті (бордюри, апарелі, ліфти) обов'язковою реалізації потребує принцип «безбар'єрних» відносин для інвалідів у суспільстві [10].

Зазначимо, мета психологічної реабілітації покликана відновити психічне здоров'я і соціальну поведінку особистості в суспільстві. Залежно від глибини посттрав-

матичних стресових розладів та індивідуальних особливостей військовослужбовців можна визначити завдання психологічної реабілітації: 1) повернення військовослужбовців до бойового строю; 2) підготовка до активної професійної діяльності та перехід на вищий рівень; 3) підготовка до життя в умовах мирного суспільства; 4) повернення бажання жити, не допускаючи при цьому емоційно-психічних зривів; 5) формування мотивації до висхідної мобільності в нових умовах; 6) нормалізація психічного стану; 7) відновлення порушених (втрачених) психічних функцій; 8) гармонізація Я-образу ветеранів війни зі сформованою соціально-особистісною ситуацією (поранення, інвалідизація тощо); 9) надання допомоги у встановленні конструктивних відносин з референтними особами і групами [10].

Проведений аналіз існуючих підходів до розуміння сутності та особливостей психологічної реабілітації дає змогу зробити узагальнення. По-перше, поняття реабілітації охоплює переважно психологічну сферу (зниження деструктивних емоційних станів, відновлення функціональних психоемоційних станів, саморегуляція, самотерапія тощо – Ю.Б.). По-друге, форми, методи, технології і засоби організації реабілітаційного процесу зазвичай мають психотерапевтичний характер.

Для ефективного здійснення реабілітаційного процесу першочерговим є психотерапевтичний вплив – психотерапія, яку розглядають у медичному і психологічному контексті. Згідно з медичним підходом психотерапія апелює до таких понять, як «хвороба», «хворий», «лікувальні дії», «здоров'я» і розуміється як: «специфічна ефективна форма дії на психіку людини з метою забезпечення і збереження її здоров'я»; «система лікувальних дій на психіку і через психіку – на організм людини»; «процес лікувальної дії на психіку хворого або групи хворих, що об'єднує лікування і виховання» [11, с. 5].

Психологічний підхід під час розгляду психотерапії зосереджений на поняттях «міжособова взаємодія», «психологічні засоби», «психологічні проблеми». Найбільш поширеними визначеннями є такі:

– «тривала міжособистісна взаємодія між двома або більше людьми, одна з яких спеціалізується на корекції людських взаємин»;

– «особливий вид міжособистісної взаємодії, за якої пацієнтам надається професійна допомога психологічними засобами під час вирішення проблем і ускладнень психологічного характеру»;

– «персоналізована техніка, яка є чимось середнім між технікою планованих змін стосунків, почуттів і поведінки людини та пізнавальним процесом, який, на відміну від будь-якого іншого, ставить людину віч-на-віч з її внутрішніми конфліктами»;

– «засіб, що використовує вербальні методики і міжособистісні взаємовідносини для допомоги людині в модифікації стосунків і поведінки, які інтелектуально, соціально або емоційно є негативними» [11, с. 5–6].

Розрізняють загальну (непряму) і спеціальну (пряму) види психотерапії. Спеціальна (пряма) психотерапія – це сукупність спеціальних прийомів словесного впливу на психіку військовослужбовця, який отримав психічну травму. Видами прямої психотерапії можуть бути:

– седативна, спрямована на заспокоєння людини, ослаблення її хворобливих відчуттів або пом'якшення її емоційного реагування на свій стан;

– коригувальна, спрямована на вироблення правильного ставлення до події і послаблення патогенної значущості причини її стану;

– стимулювальна, що має на меті мобілізацію компенсаторних механізмів і підвищення соціальної активності особистості військовослужбовця;

– психотерапія, спрямована на усунення патологічного стереотипу, що обумовлює стійку фіксацію симптомів хвороби [1].

Загальна (непряма) психотерапія передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення обстановки, що сприятливо впливає на людину, яка отримала психічну травму. До них належить раціональна організація діяльності, а в разі потреби і зміна роду занять; створення здорового соціально-психологічного клімату; відволікання від неприємних психотравматичних переживань; застосування активуючого режиму реабілітації тощо.

Метою психотерапевтичного лікування військовослужбовців, учасників бойових дій, з посттравматичними стресовими розладами є допомога у звільненні від спогадів про минуле і від інтерпретації подальших емоційних переживань як нагадувань про травму, а також у тому, щоб військовий міг активно і відповідально включитися в сьогодення. Для цього необхідно відновити контроль над емоційними реакціями і відшукати травматичним подіям належне місце в загальній часовій перспективі свого життя та особистої історії. Ключовим моментом психотерапії військовослужбовців з посттравматичними стресовими розладами є інтеграція

того далекого, неприйняттого, жахливого і незбагненого, що з ними трапилося, в уявлення про себе («Я-Концепцію») [9].

У зв'язку з цим С. Єніколопов [6] виокремлює чотири стратегії терапії, що дають змогу досягти цієї мети:

1) підтримка адаптивних навичок «Я» (формування позитивного ставлення до терапії – Ю.Б.);

2) формування позитивного ставлення до симптомів (навчання людини сприймати свої розлади як нормальні для тієї ситуації, яку вона пережила, тим самим запобігти подальшій травматизації – Ю.Б.);

3) уникнення травматичних спогадів (для переборення негативного досвіду необхідно виробити «спокійне» відношення до травматичної ситуації – Ю.Б.);

4) зміна атрибуції сенсу (формування іншого погляду на психічну травму, створюючи у військовослужбовця відчуття «контролю над травмою» – Ю.Б.).

Для організації і здійснення психологічної складової реабілітації психологи [11; с. 13] пропонують використовувати арсенал психотерапевтичних методик, а саме – раціональну психотерапію, сугестивну психотерапію, наркопсихотерапію, трудотерапію, естетотерапію. Розглянемо їх детальніше.

Раціональна психотерапія – це логічне, аргументоване роз'яснення шляхом пояснення, повідомлення військовослужбовцю того, що може похитнути його хибні уявлення та переконання. Як правило, здійснюється у формі діалогу між «лікарем» і «хворим». Уперше була досліджена і системно вивчена швейцарським психоневрологом П. Дюбуа (P. Dubois) у книзі «Психоневрози і їх психічне лікування». Разом із прямим словесним впливом раціональна психотерапія може мати непряме навіювання (лікувальний ефект досягається опосередковано, наприклад, шляхом навіювання іншим особам у присутності тієї людини, якій воно призначене – Ю.Б.), емоційний вплив.

Сугестивна психотерапія – термін, що об'єднує групу методів, в основі яких як провідний лікувальний чинник виступає навіювання або самонавіювання. Навіювання реалізується у стані неспання, гіпнотичного сну (гіпнотерапія), наркотичного сну (наркопсихотерапія), впливаючи на функціональні порушення, вегетативні порушення, стан напруги, а також тілесні недуги (наприклад, біль). Методика проведення передбачає передачу «хворому» правильних установок у формі усного повідомлення. Сугестивні формулювання описують стан, якого необхідно досягнути, при цьому вони повинні бути тільки позитивними. Серед методів самонавіювання

найбільшою популярністю користуються самонавіювання за Е. Купе, аутогенне тренування, біологічний зворотній зв'язок.

Згідно з психологічним словником [5], наркопсихотерапія – методичний прийом психотерапії, заснований на застосуванні наркотичних засобів для подолання зниженої сугестивності, поганої гіпнабельності й опору клієнтів. Ґрунтується здебільшого на психоаналітично-орієнтованих ідеях і систематично застосовується з 20-х років. Найпоширеніший курс – від п'яти до двадцяти сеансів через день. Передозування наркотиків знімають кофеїном. Зазвичай виділяють такі різновиди наркопсихотерапії:

- 1) навіювання на тлі короткочасної або продовженої дії наркотичних засобів;
- 2) комбінована наркопсихотерапія;
- 3) наркогіпноз;
- 4) метод багаторазових внутрішньовенних введень наркотичних засобів.

Трудотерапія – терапія, заснована на наданні індивіду можливості робити щось цілеспрямовано. Це може бути фізична терапія, в якій ставляться завдання тренувати і розвивати м'язи, сенсомоторну координацію, або психологічно орієнтована терапія, в якій робота спрямована на поліпшення загального самовідчуття. Крім розвитку фізичної активності, призводить до формування стійкого позитивного настрою, установки до здійснення трудової діяльності, сприяє прискоренню адаптації військовослужбовців до нового життя.

Естетотерапія – інтегроване поняття, яке об'єднує дві складові: «естетичне» (від грецьк. *aisthetikos* – чуттєвий) і «терапія» (від грецьк. *therapeia* – лікування). Це своєрідне педагогічне «лікування» людської душі за допомогою різноманітних засобів впливу на емоційно-чуттєву сферу індивіда (гра, спілкування, мистецтво, природа, рух, фольклор тощо), яке передбачає усунення психологічного дискомфорту та створення умов щодо творчої реалізації особистості [16, с. 40]. Естетотерапія спрямована на відволікання військовослужбовців від психотравматичних ситуацій для досягнення заспокійливого ефекту, зняття нервово-емоційної напруги, нормалізації діяльності нервової і серцево-судинної систем.

Арт-терапія передбачає «...усі види практики надання психологічної допомоги особистості, навчання, реабілітації і психотерапії, засновані на мистецтві і творчих продуктивних формах активності людини... Арсенал форм, видів і методів арт-терапії надзвичайно різноманітний» [3, с. 206]. У контексті психологічного підходу арт-терапію визначають як «сукупність методів

психологічного або психофізичного впливу за допомогою образотворчої діяльності на пацієнтів з різною психічною і соматичною патологією з метою їх лікування, профілактики й реабілітації» [12, с. 3]. Можна використовувати як самостійно, так і поєднуючи з різними арт-терапевтичними технологіями: музикотерапією, ігровою терапією, казкотерапією, фототерапією.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Позитивні результати під час здійснення психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій, можна отримати лише за умов поєднання психотерапевтичних методів, враховуючи бажання, потреби та емоційні стани військових. Наші наступні публікації акцентуватимуть увагу на розкритті практичних аспектів впровадження психотерапевтичних методів у систему комплексної реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алалыкина Н.Н. Эффективность психолого-акмеологической реабилитации военнослужащих : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Наталия Николаевна Алалыкина. – М. : РГБ, 2003. – 200 с.
2. Березовец В.В. Социально-психологическая реабилитация ветеранов боевых действий : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.05 / Владимир Васильевич Березовец. – М. : РГБ, 1997. – 139 с.
3. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Г.В. Бурменская, Е.И. Захарова, О.А. Карабанова [и др.] – М. : Академия, 2002. – 416 с.
4. Гаджиев К.С. Политическая наука / К.С. Гаджиев. – М. : Международные отношения, 1994. – 400 с.
5. Головин С.Ю. Словарь психолога-практика / С.Ю. Головин. – Минск : Харвест, 2001. – 976 с.
6. Ениколопов С.Н. Психотерапия при посттравматических стрессовых расстройствах / С.Н. Ениколопов // Российский психиатрический журнал. – 1998. – № 3. – С. 50–56.
7. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06.10.05 № 2961-IV // Електронна нормативно-правова бібліотека «Експерт-Юрист». – Режим доступу : www.expertsoA.com.ua.
8. Кабанов М.М. Реабилитация в контексте психиатрии / М.М. Кабанов // Медицинские исследования. – 2001. – Т. 1, Вып. 1. – С. 9–10.
9. Калмыкова Е.С. Особенности психотерапии посттравматического стресса / Е.С. Калмыкова, Е. А. Миско, Н. В. Тарабина // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 4. – С. 70–80.
10. Караяни А.Г. Психологическая реабилитация участников боевых действий / Под ред. А.Г. Караяни, М.С. Полянского. – М., 2003. – 80 с. – Режим доступа : http://psiiwar.narod.ru/lit/kara_3.htm#_ednref35.

11. Карвасарский Б.Д. Психотерапия : учебник для студ. мед. ВУЗов / Борис Дмитриевич Карвасарский. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 672 с.

12. Копытин А.И. Системная арт-терапия: теоретическое обоснование, методология применения, лечебно-реабилитационные и дестигматизирующие эффекты : автореф. дис. ... д-ра мед. наук : спец. 19.00.04 / Александр Иванович Копытин. – СПб., 2010. – 52 с.

13. Мисюра В.П. Психологическая реабилитация военнослужащих / В.П. Мисюра. – М. : Академия им. Фрунзе, 1995. – 25 с.

14. Мясищев В.Н. Личность и неврозы / В.Н. Мясищев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1960. – 409 с.

15. Попов В.Е. Психологическая реабилитация военнослужащих после экстремальных воздействий (на материале землетрясений в Ленинкане, международного конфликта в Фергане и боевых действий в Афганистане): дис. ... канд. психол. наук / В.Е. Попов. – М., 1992.

16. Федій О.А. Естетотерапія : Навч. посіб. / О.А. Федій. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 256 с.

УДК 364– 43.44

МЕДИКО-СОЦІАЛЬНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Булеза Б.Я., лікар-імунолог
Закарпатська обласна клінічна лікарня

У статті розглядається проблема девіантної поведінки неповнолітніх. Запропоновано визначення девіантної поведінки. Підкреслюється зумовленість девіантної поведінки неповнолітніх, насамперед, їх підвищеною агресивністю. Охарактеризовано окремі групи агресивних неповнолітніх. Розкрито сутність медико-соціальної роботи із цією категорією неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітні, девіантна поведінка, агресія, діагностика, медико-соціальна робота.

В статье рассматривается проблема девиаций несовершеннолетних. Дано определение девиантного поведения. Подчеркивается обусловленность девиантного поведения во многих случаях повышенной агрессивностью несовершеннолетних. Охарактеризованы отдельные группы агрессивных несовершеннолетних. Раскрыта сущность медико-социальной работы с ними.

Ключевые слова: несовершеннолетние, девиантное поведение, агрессия, диагностика, медико-социальная работа.

Buleza B.Y. MEDICAL AND SOCIAL WORK WITH JUVENILE DELINQUENTS

This article deals with the problem of deviations of juveniles. The meaning of this term is defined. It is underlined that very often deviations of juveniles are caused by their aggression. The level of aggression may be very high. Different groups of aggressive juveniles are analyzed. The importance of social and medical work with this category of youth is discussed.

Key words: juveniles, deviations, aggression, diagnostic, medical and social work.

Постановка проблеми. В Україні впродовж останніх років спостерігається зростання девіантних проявів серед молоді, зокрема й серед неповнолітніх, учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ (крадіжки, хуліганські прояви, правопорушення, злочини – Б.Б.). Аналіз наукових досліджень і практики дає підстави стверджувати, що девіантна поведінка неповнолітніх є комплексною проблемою і заслуговує уваги багатьох фахівців: педагогів, психологів, медиків, соціальних працівників, юристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми девіантної поведінки та її профілактики досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими. Зокрема, психологічні аспекти вивчають:

С. Белічева, О. Двіжона, І. Дубровіна, Н. Максимова, Е. Фром та ін.; педагогічні аспекти: В. Оржеховська. І. Парфанович, М. Рожков, В. Синьов, Д. Фарінгтон, Т. Федорченко, М. Фіцула та ін.; соціологічні: О. Бойко, Є. Волянська, Я. Гілінський, А. Демічева, А. Коен та ін.; соціальні: І. Гофман, Р. Дженкінс, І. Ковчина, Ю. Клейберг, Г. Сайко та ін.; правові: Л. Бартол, Р. Благута, О. Джуца, А. Печенюк, О. Фролова та ін.; медичні: М. Кабанов, А. Личко, В. Менделевич, Ю. Можгінський, М. Струковська та ін. За останні десятиріччя в зарубіжній та вітчизняній науці накопичено великий досвід у вивченні агресивної поведінки, яка безпосередньо зв'язана з девіантною поведінкою. Теоретичні положення розглядаються в рамках інстинктивістського